

HALLER KÁROLY LAJOS'

A' B E R N I

FŐTANÁCS' TAGJÁNAK LEVELE

FÁMILIAJÁHOZ'

M E L L Y B E N

A' RÓMAI KATHOLIKA APOSTOLI ANYA-
SZENTEGYHÁZBA LETT MEGTÉRÉSÉT
JELENTI.

Az eredeti francia után tett németből.

P e s t e n ,

Nyomtattatott Petrószai Trattner János Tamás
betűivel 1821

(R
2)

820.386

Kedves, és felette szeretett feleségem, és ti, kedves testvéreim, sógorim, és sógor-asszonyim, kikhez engem a' vér' vagy sógorság kötelei, mellyekben büszke vagyok, és a' sok jó téteményeknek emléke csatolnak! Én ugyan soha nem gondoltam volna, hogy olly eset adja magát elő, melly nekem kötelességemmé tegye, hozzátok Párisból olly felfödözést tennem, melly titeket megleljen, és talán még is szomorítson; melly ebből az egyy okból nekem is nehezemre esik; de még is ezt tennem a' szükség kötelez, és reménylem, hogy idővel reátok nézve is vigasztalássá és örömmé fog változni. Több esztendőktől fogva élünk már a' legszebb egyeségben az égnek külömbféle áldásával jutalmaztatva; örvendeztetsetek-meg tovább is barátságtokkal, és életemnek legfontosb szakaszában vegyétek kegyesen szőlásomat.

Részint beszélgetésimből, részint a' köz hírből már régolta ismeritek azon hajlandóságomat, mellyel a' Kath. Anyaszent-egyházhoz viseltetem, melly nem egyéb, mint a' keresztényeknek köztársaságok.

Ez a' hajlandóság nem máj; senki engem erre nem csábított, senki nem készített; az egyenes szívnek, a' józan okosságnak, és különös isteni kegyelemnek,

melly engem életem' pályáján majd nem csudálatos módon vezérlett arra, természetes gyümölcse ez. Testvérim fognak emlékezni, melly méltánysággal szóllott gyakran familiájának körében a' katolikusokról boldogult atyánk. Ő ismerte azokat többféle tudományos közösülések által; szerette is azokat, és vallásoknak több ágazatit védelmezte is. Ez a' bimbó kifejtette bennem magát, és ifjuságom' tévelygése mellett sem volt tudatlanságom ellen érzés. A' katolikusok' Anyaszentegyházoknak ékessége mindenkor vallásos érzelmeiket támaszta lelkemben; és a' miénknek, mellyből a' kereszténységnek minden jele számkivettetett, mezítelensége, isteni tiszteletünknek száraz volta nem tetszett; ugy is látszott olykor, mintha valaminek hiájával volnánk, és a' kereszténységnek közepette idegenek. Ebbéli helyhezetemnek némelly nyomaira lelhetek Lavater Emlékében, mellyet én ez előtt huszonegy esztendővel irtam Weimarban. Ugyan ezen hajlandóságról vádolták ezt a' nevezetes Férfiut; én iparkodtam őtet menteni, és ámbár fájdalom! még akkor más religióm nem volt mint az ugy nevezett természeti, vagy, tulajdonképen, mellyet magam csináltam magamnak, még is az a' mód mellyel a' nevezett írásban, egyedül a' józan észről vezéreltetve, a' gyónásról, bójtról, mint olly eszközökről, melyek némelly megtartóztatásokra szoktat-

ják embert, az egyházi ékességekről, a' lábmosásnak szertartásáról, sőt még az Anyaszentegyháznak egységéről is szóllottam, magokat a' katolikus tudósokat csudálkozásra ragadta. Utazásom alatt több katolikus püspököket, és papokat kezdék ismerni; és hátor religioról soha velem nem beszéltek, még is benne a' szeretetnek lelkét, a' szelidséget, még a' rágalmazások között is, sőt elmondhatom, még az ő belátásokat, és mély tanultságokat is, nem győztem csudálni.

A' németországi allattomos revolutionalis társaságokról közölt írásoknak szorgalmatos olvasások által kezdtem ismerni lételét egy lelki szövetségnek, melly ámbár csak a' legutálatosb principiumoknak fentartásokra, és terjesztésekre volt az egész föld' kerekén elszórva, hatalmas lőn még is organizatziója, tagjainak egygetérések, és céljok' elérésére fordított külömbféle eszközök által. Az az utálat, mellyet belém ezek a' társaságok öntöttek, éreztette velem egyszersmind egy ellenkező vallási társaságnak, egy igazságot tanító és fentartó tekintetnek szükségét, nehogy az emberek a' tanításnak minden szelétől tévelygésbe meritessenek. De még ekkor nem sejdítém, és csak jóval később vettem-észre, hogy ez a' társaság a' keresztény közönséges, az az, katolika Anyaszentegyházban találhatik, és hogy ez az egy alapja annak a' gyűlölségnek, mel-

Iyl az istentelenek ezt az Anyaszentegyházat üldözik, mellyhez az alatt még a' töle elszakadt vallásbeli derék, buzgó lelkek is legalább érzésben közelítnék. Bécsben létemkor, ámbár megtérésem ekkor világi tekintetből hasznos lehetett volna, még nem is gondolkodtam róla, és senki ez eránt velem nem beszéllett. Legfőbb némelly jó embereknek, kik velem jötmenni akartak, hallottam olykor néma ohajtásikat, vagy mellékesleg kireppentett egykét szavakat. Eggy napon könyvesbolt mellett menvén el, eggy a' köznép' számára intézett könyvecskét vettem észre, mellyben a' kath. Anyaszentegyháznak minden szertartásai, és szokásai magyaráztattak. Csupa ujság-kivánságból megvettem azt, és máig lan birom. Melly nagy volt csudálkozásom, midőn belőle annyi szépet, azoknak a' sok szokásoknak, mellyeket mi babonáknak tartunk, értelmeket, czéljokat, és hasznokat tanultam! De mindenek előtt politikai vizsgálódásaim, és tanulásaim vezettek lassanként azoknak az igazságoknak ismeretekre, mellyeket előre épen nem láthattam. Elkedvetlenedve azon csalfa tanításokon, mellyek folyamotban voltak, megpillantván azokban minden rossznak forrását, lelkemnek tiszta szabadságával más principiumokról elmélkedtem, mellyekből a' társas élet' szerkeztetésének eredete, és valósága származik. Eggyetlen-eggy, egyszerű, hasznos, valóban isteni

kegyelem által sugarlott idea, felülről indulni, az időnek folyamjában, és a' tudományban, valamint a' természetben az atyát gyermekei, az urat szolgálja, az uralkodót jobbagyi, a' tanítót tanítványi elejbe állítani — ez az idea, mondom, adott alkalmatosságot, következésről következőre, azon könyvnek, vagy tanítás-systemának planumára, melly ma Európában olly nagy figyelmet támasztott, *) és talán, elmerem mondani, arra rendeltetett, hogy a' társas igazságnak valódi principiumit helyre állítsa, és e' földön a' sok rosszszat ismét jóvá tegye. Erre nézve gondoltam én magamnak eggy előbb felállható lelki hatalmat is, vagy tekintetet, a' valóságos tanításnak szerzőjét, miképen gyűjt ő magának tanítványokat, ezeket miképen szerkezteti eggy egésszé a' tanításnak fenntartására, és terjesztésére; miképen ad azoknak törvényeket, és oktatásokat, miképen kap ez a' társaság lassanként alapos tulajdont, hogy külfömbféle szükségeit kielégíthesse, miképen juthat külső vagy világi függetlenségre, 's a' t. Hogy ez után a' történetet, és tapasztalást kérdeztem meg, úgy találtam, hogy ez valóságos folyamatja a' kath. anyaszentegyháznak, és

*) A' status-tudomány' Restauratiója; vagy is a' természeti társas állapotnak Theoriája a' mesterséges polgárinak ellenébe.

maga ez az észrevétel elég volt annak szükségessé voltát, valódiságát, és törvényességét megismerni. Mély belátású katolikusok vették észre e' hajlandóságomat azon kézi könyvből, melyet a' közönséges Status-tudományról írtam, és 1808. kiadtam; és azt mondták, hogy én tudom nélkül is velek egy hitű vagyok. A' bibliának gyakor és figyelmes olvasása által még inkább megbizonyodott, hogy nem csalatkoztam, mert azzal az egyenes, részre nem hajló értelemmel, mellyel Isten megáldott, félre nem érthettem azokat a' számtalan helyeket, mellyek a' híveknek csak egy országról, vagy társaságokról szólnak, melly társaságot sz. Pál Jezus Krisztus' testének nevezi; *) mellynek meg van az ő feje, megvannak tagjai, kiknek céljok a' keresztény religiot fentartani, és tovább plántálni; olly helyek, mellyeket a' mi papaink soha fel nem hoznak, mert lehetetlen azoknak a' protestantismus' lelke szerint egyszerű és természetes értelmet adni. Azon csekély irat, mellyet 1811-ben Politika religio cím alatt adtam ki, és a' melly nem egyéb, mint a' sz. irás' ama' helyeinek összeszerkeztetések, mellyek a' társas viszonyokról, és kötelességekről szólnak, új tanúja ennek a' principiumnak, bátor még abban igen titkon léptem-fel, és kevesektől értettem.

*) Timoth. III. 15.

Igy lévén a' dolog, Kedves testvérim, igazán mondhatom, hogy én 1808-tól fogva lélekben katolikus voltam, és csak név szerint protestans. Ez az érzés új erőre kapott 1815-ben, mellyben a' gondviselés a' Baseli püspökséget a' mi Kantonunkkal olly végből látszott egyesíteni, hogy szelmünket megnyitná, az Anyaszentegyháznak valódi fogatival megismérkedtetne, és annyi mételyes tévelygéseket semmivé tene. Midőn birtokunknak ezen új részébe küldtettem, és az eggyezés actájihoz utasításokat, és magokat az actákat készítettem, több jeles férfiakat kezdtem ismerni, és még nevezetesebb munkákat, mellyek nekem vagy szükségesek, vagy hasznosok voltak azon munkám' negyedik részének bővítésére, és tökéletesítésére, melly a' pap uraknak, vagy papistatusoknak függetlenségekről szóln. Ezen munkáknak olvasások lelkemnek új táplálására szolgált; lassanként az utolsó kétségek is elenyésztek, még az eránt a' dogma eránt is, mellyel eddig keveset gondoltam, meg nyitlak szemeim; értelmem egy hangú lőn szívemmel; úgy látszott, mintha az utat, igazságot, és életet feltaláltam volna, és igazság után vágyó lelkem végre nyugalomnak indult. Olvastam más részről protestans írókat is, különösen azokat, kik az egyházi törvényekről értekeznek, és higgyétek-el, kedves testvérim, ezek még inkább megerősítettek szándékomban, mint a' katolikus írók.

Azoknak vég nélkül való ide 's oda kapkodásaik, ellenmondásaik, hátratartó hallgatások, megvallásaik, mellyek szerényebb perczenetekben kicsuszamlottak; szível az a' száraz, epés, megvető hang, melly a' religiotól, és keresztény szeretettől olly félre üt, nyilván mutatták, hogy nem az igazság' útján járnak, mert az igazság soha nem csüggedez, és soha hasonló fegyverhez nem nyul. E' mellett tellyes világossággal láttam, a' mit általlában mind a' két fél megenged, t. i. hogy a' tizenhatodik századi revolutio, mellyet mi reformationnak nevezzünk, az ő principiumiban, eszközeiben, következéseiben valóságos képe, és kenyelfutója a' mi időnkbeli revolutionnak; és az az irtózás, mellyel ez eránt viseltem, tellyes idegenséget öntött belém az eránt is. Mivel a' szív tele volt, az a' nyelvre ment által: tudja kiki, melly gyakran beszéltem én ezen tárgyokról 1816-ban és 1817-ben, gyakran protestans theologusok is fenakadtak, és a' fő pontban kezet nyujtottak. A' Restaurationnak három első kötetében, mellyek ebben az idő-szakaszban hagyták el a' sajtót, ámbár csak a' világi kormányról szóllanak, még is temérdek helyeket foglalnak magokban, mellyek a' kath. Anyaszentegyháznak kedvezők, és egyetlen egyet sem, melly ellene volna.

Őszkor, 1818-ban magános foglalatosságim Nápolyba hívtak. Reggioból Roma felé utazván egy Angoly familiának, és egy

Francia Abbének társaságában, ez az Abbé dicsérte nekem az Angoly familiának méltány gondolkozását a' kath. religio eránt, 's midőn én azt felelném néki, hogy azt épen nem csudálnám, minthogy a' revolutio sokaknak megnyitotta szemeket, és hogy én is protestans volnék; nem akarta ez utólsót hinni. Magának Idvezítőnek a' Kaparnaumi centuriohoz mondott szavait: Egyg illven hitet egész Israelben nem találtam; alkalmaztatta reám. Látván gondolkozásom módját, erősen sürgetett, hogy térnék vissza az Anyaszentegyháznak keblébe, mellyet már igaznak, és törvényesnek tartok. De én még nem tudtam magamat elhatározni, akár az emberektől való tartózkodás; akár familiámnak kéméllése' végett; vagy talán azért is hallasztottam ezen lépést életemnek végső napjaira, mert reménylettem, hogy munkámnak negyedik része foganatosb lesz, ha, csak külső tekintetre nézve is, protestans' tolalából származnók. Ettől fogva nem sürgett, de Romából levelet irt hozzám, mellyben ő engem csupán egynéhány helyeire emlékeztetett a' szírásnak, mellyek között volt a' 94. zsoltárnak ama' verse is: „Ha ma hallandjátok az ő szavát, meg ne keményítsétek szíveiteket.“

Igy maradt a' dolog egész 1819-ken által, mellyben különösen a' Restaurationnak negyedik kötetén dolgoztam; ennek a' könyvnek minden része erősítette hitemet, és megmutatta a' kath. Anyaszent-

egyháznak szükséges voltát, igazságát, szentségét, és megmérhetetlen jótévőségét. Lelkem ez által kimondhatatlanul érdekeltetett. Őszkor a' Mecklenburg-Schwerini Herczeg, Adolf, látogatott-meg, a' ki utazása között Bernben egy napot töltött. Ez a' szeretetre méltó Herczeg, a' ki nem különben visszatért az Anyaszentegyház keblébe, és most már egész familiájával megbékült, látván egy részről hajlandóságomat, más részről aggodalmimat, azt javallá, hogy alattomban lennék katolikus, dispensatiot a' külső cselekedetekre nézve nyerhetek, és hogy több protestánsok volnának ebben az esetben. Ez a' gondolat megnyugtató, mert egy olly szert nyújtott, melly által lelki-ismeretem minden szembetűnés nélkül, a' mit igyekeztem elkerülni, lecsendesesedhetik. De még ekkor sem tökélettem-el magamat végképen.

Karácson előtt 1810-ben egy vasárnap reggel keserű könyüket hullattam kabinetemben; mikor épen azon sz. írásbeli helyekről, mellyekre a' Francia Abbé tett figyelmetessé, gondolkodtam, gyermekim nevelések miatt nagy nyugtalanságban voltam, és érettek Istenhez fohászkodtam, mikor feleségem belépett, és hogy praedikatoria mennék, jóvallta, mivel egy tudós professor fogna praedikálni. Elmentem. Melly nagy volt csudálkozásom, és megindulásom, midőn ezen szavakat: H a

ma az ő szavát hallandjátok's a't. hallottam a' textusban felvetetve! Ez a' praedikatio a' gondviselésről az én különös helyeztetésemre nézve látszott sugallva lenni. Az orator nem a' szokott mód szerint fejtette-ki textusát, kereszténység szerzéséről szóllott ő a' kereszt anyaszentegyházban; sz. Péterről, miképen ez egy nap három ezer hitelent térített-meg; a' mustár magról, melly nagy fává nevelkedett; az Isten országába való bemenetel szükségéről, azon veszedelemről, melly ennek elhalasztásából, az utolsó napokig, kerekedhetik. Estve hosszú beszéllgetést tartottam ezzel a' praedikátorral. Azt jegyzetem-meg neki, hogy a' protestans ekklesia épen nem képe egy fának, sőt inkább az elszórt leveleket képzi, mellyek a' szélnek játékvá lettek; hogy a' fának gyökere, törzsöke, ágai, és leveli mind egy függésben volnának, és hogy előttem a' kath. egyház látszik egyedül ezt a' jelet viselni, mivel ez egy főből, és tagokból áll, és egyetlen egy pásztor alatt képzi az egész nyájt. A' beszéd több külömbféle pontokra fordult: az Isten országának tulajdon értelmére, sz. Péter primatusságára, a' sz. széknék határtalan fenmaradására, melly bizonynyal valami csudálatos tünemény; utóbb azon nehezségekre, mellyek a' változhatatlan hitnek fentartását akadályozzák a' protestans ekklesiában, 's t. ef. A' tudós Theologus nagy részvétellel hallgatott ki,

és több észrevételimnek igazságokat nem tagadhatta. Azt is megengedte, hogy a' közönséges anyaszentegyháztól történt elszakadás nagy szerencsétlenség; végre a' vissza-éléséből, és a' kath. anyaszentegyház' tagjainak elfajultságokból közönségesen vett ellenvetésben keresett menedéket. Ez az ellenvetés előttem felette csekély erejű, minekutánna vissza-élések nálunk is elegenden vannak, és pedig felette fontosok. E' mellett Lutherről, és Kálvinról nem épen épületre valót mutat a' történet; és a' mi papaink nem feddhetlenebb életűek, mint a' katolikusok; és végre az utólsók között lehetnek megromlottak az egygyes személyek, de nem az egész test, még pedig kevesbbé a' hit, és religio, mellyet ők tanítanak.

A' mi engem illet, minthogy az irásból már megvoltam győződve, hogy az Isten'országa itt a' földön nem csak a' parancsolatoknak ismeretekben, (a' mi kétség kívül czélja, és vége) hanem a' külső szerekben is, mellyek azon czélnak elérését eszközlik, az az: az anyaszentegyházban, vagy a' behelyhezett tekintetben is áll: azt hittem hogy az épen most említett praedikációban az Istennek munkálkodása elismerhetetlen, melly nekem utat nyitott, mellyet követnem kell, és a' végrehajtást sietette. Következendő napon egy barátomhoz, a' ki egyedül tudta belső állapa-

tomat, és hosszú tusakodásomat, e' jelenlévő billettet irtam:

„Egész éjjel nem allhattam, szememből öröm könnyűk ömlöttek. Ugy látszik, meghallgatta az Ur annyi keresztényeknek érettem eregetett könyörgéseiket. Az ő kegyelme olly hathatósan munkál bennem, hogy tovább ellene állnom sem nem lehet, sem nem szabad. Tovább ebben a' szüntelen tusakodásban, Isten, és ön-meggyőződése ellen élnem lehetetlen. Menj tehát Freyburghba, tisztelt barátom, és add értésére az oda való püspöknek, a' mit egymás között elvégeztünk. Hívd az Anyaszentegyház' irgalmasságát segédjére annak a' juhocskának, melly tévelygésben született, és ennek követőitől körülvéttetett; de a' köz anyára egy esdeklő pillantatot vet, és csak azt a' kedvező perczenetet várja, mellyben a' törvényes pástor által legeltetett nyájával Krisztusnak egyesülhessen.“

Barátom nem mindjárt tellyesíté kívánságomat, hanem csak minekutána több napokat engedett a' meggondolásra, mellyeknek lefolytok alatt feltett szándékomban megmaradtam. A' püspök, ki előtt politikai iratim által ismeretes voltam, igen kegyes, és szeretettel tellyes feleletet adott, melly engem egész a' könyhullatásig érdekelt; és maga elég lett volna, engem ennek az Anyaszentegyháznak isteni rendeltetéséről meggyőzni, ha már ezelőtt

meggyőződve nem lettem volna. Azt írta nékem, hogy engem már régtől úgy tekintett, mint a' kath. Anyaszentegyháznak fiját; és hogy végső magam elhatározottságát épen nem csudálja. Ő magát egészen az én állapatomba tette által, a' familia' és társaság' kényes kapcsolatiba, Értésemre adta, hogy az Anyaszentegyház a' hitvallásnak letételével megelégszik, és hogy engem a' nagyobb rossznak eltávolztatása, és több jónak eszközése végett a' külső cselekedetektől határozatlan időre feloldhat. Végre megtanított a' csekély számú készülletekre, és formalításokra, melyeket tellyesítnem kellene. Mind e' mellett még nyolcz hónap folyt-el, melly idő alatt én a' Spanyol Constitutoról irt kis munkámat végeztem, és a' Restaurationnak negyedik kötetjét tökéletesíttettem, melly Augustus' végével 1820-ban meg is jelent. Ez az utolsó munka, ámbár a' lelki és vallásos társaságról csak közönségesen, és kevesbbé a' dogmákról, mint az Anyaszentegyháznak valóságáról, és szerkeztetéséről szól, még is kezdetétől végig kath. principiumok szerint van kidolgozva, és úgy szölván az egész világ előtt tett hitvallást foglalja magában. Ez alatt az egész idő alatt a' püspök legkevesebbet sem sürgetett. Ez nem lelke ennek az Anyaszentegyháznak a' mint talán némellyek hiszik; ez nem erőszakos unszoló; békeséges türéssel várakozik, és az Istennek

kegyel-

kegyelmét hagyja munkálni, melly elég hatalmas, ha egyszer ember' szívét elfoglalja. Én még továbbra is halasztottam volna a' dolgot; épen nem hebehurgyáskodtam; tiz — tizenkét esztendei csatába került, míg végképen eltökéllettem magamat; de már nem nyughattam, feltételem rendülhetetlen maradt. Végre minden lehető előre látással időt és helyet rendeltünk. October 17-ke, kedd (1820) volt az a' nap, mellyen én B o c c a r d Urnak Jetschwyli mezei lakásában, hova a' Püspök, mintha a' familiát akarná látogatni, előre elment, hitvallásomat, és közönséges gyónásomat letettem; valódi töredelmességem miatt megnyertem a' feloldozást, és a' következendő csőtörtökön Oct. 19-kén reggeli hat órakor a' Freyburgi püspököknek magános oratoriumjában a' bérnálásnak, és Ur' vacsorájának szentségét felvettem, melly után lelkemben kimondhatatlan derűtséget, és örömet éreztem, mellyről magának fogatot egy protestans sem tehet.

Hogy a' dolog közönségessé ne tévessék, sem rokonimnak szívek meg ne zavarodjék, eltökélém magamban e' titkot mélyen lelkemben tartani, és azt csak egy kedvezőbb perczenethen, vagy ha ez soha be nem ütne, legalább halálom' közelítésekor testamentomomban kívántam felfűdözní. Azonban hitét megtagadni tilalmas. Emlékezhettek, kedves testvéreim, hogy

én azok mellett a' hírek mellett, mellyek December végével futamodtak, és kérdésekre, mellyek nékem tétettek, soha magamat protestansnak nem vallottam, hanem szabad egyenességgel megvallván elöt-tetek hajlandóságomat, sőt hitemet is, majd azt feleltem, hogy külső képen, és nyilván semmi változás nem történt velem; majd, hogy a' kath. religionak külső cselekedeteit nem gyakorlottam; majd ismét, hogy én külsőképen mindig ugyan azon egy vagyok, és nem tartám szükségesnek a' lépést, és vallást nyilván tenni; a' mint-hogy mind ezek az igazsággal megegyezőleg voltak tőlem mondva. Ha történetből, a' miről ugyan nem emlékezem, a' tagadáshoz hasonló kifejezés talált volna kicsúszni számból, minden bizonytalansággal ellen történt volna, 's azért Isten-től és embertől bocsánatot kérek. Egy nap szívemnek ellenállhatatlan ösztönét éreztem magamban, hogy feleségemnek szólnék a' dologról. Tudósítottam őtet az elterjedt hírekről; mindent megmondtam neki, csak azt nem, honnan támadt légyen tulajdonképen a' dolog; még azt sem röjtöttem-el előtte, hogy abban az esetben, ha nyilván kérdésre vonnának, hitemet meg nem tagadhatnám; hogy ebben az esetben köteles volnék magamat kinyilatkoztatnom, és hogy ezt akkor Isten akaratja gyanánt kellene vennem, hogy magamról nyilván bizonyosságot tegyek. Nagy

végzetelenségemre esett, hogy feleségem mind ezt nyugodt szívvvel vette; nem tett semmi ellenvetést, melly azt hagyja, remélnem, hogy az ég meg fogja hallgatni esedezésemet, őtet kegyelmével támogatni, és szomorúságát, mellyet néki okozhatni fognék, enyhíteni. Egy csendes resignatioval csak ezeket a' szavakat mondta: „Ha kénytelen lesz magadról vallást tenni, Bernben nehezen fogunk maradhatni. De hiszen az ember mindenhol élélhet.“ Más alkalmatossággal ismét így szóllott: „Ha elkerülhetetlenül nem kívántatik, ne tedd, gyermekidre nézve.“ És e' volt az én szándékom is. Feleletimmel megelégedtek a' kérdezősködők, és a' szélvész csendesedni látszott.

Párisi utamnak épen semmi összefüggése nem volt ezzel a' tárggyal. Ennek az utnak célja csupán személyes volt, és tudományos, a' mint ezt innen már megírtam idősb testvéremnek. De alig tölték ebben a' fővárosban nyolcz napokat, hol magamat csendeségben kinyugodhatnom reméllém, és íme Helvetziából jelentik, hogy két ujságíró, kik a' protestantismust semmivel sem kedvelik inkább, mint a' catholicismust, kölömben esküdt ellenségi anyavárosomnak, és személyemnek, egy egész familiának békességével, és egy embernek boldogságával semmit sem gondolván, megtérésemet nyilván hirdetének; hogy egyik közölök a' nélkül ugyan,

hogy magamat nevezne, még a' helyet is, és időt alkalmas pontossággal adta légyen elő. Fz a' tudósítás nagy szomorúságot okozott, elevenen tévén előmbe azon gyötrelmet, melyet reátok, kedves testvérim, hozandó vala. Tellyeséggel nem tudhatom, ki által árultatott légyen el ez a' titok, de azt nem nehéz megfognom, miként mehetett véghez. Munkámnak negyedik kötetje valamint Helvetziában, úgy egyéb tartományokban is nagy figyelmet támasztott; a' katolikusok tele lettek általa örömmel, és magasztalják az Urat; sokan a' protestánsok közzül is helyben hagyják azt, és magoknak materiát vesznek belőle a' komoly vizsgálódásra. Rétség kívül mind egyik kívánta tudni, ha valóban katolikus vagyok e, ha cselekedetim egyeznek e iratimmal; minden felől kérdések támasztatnak; egy valaki gyanakodhatott, és gyanúját másokkal közölhette; egy másik adhatott valamit hozzá, egy harmadik már bizonyosnak állította, és ha egyszer több tanúk gyűjtetnek össze, végre ki kell az igazságnak kerekedni. Akár mint légyen, én mind ebben csak Istennek kezét ismerem jelen lenni, a' ki akaratjának végrehajtására olykor a' rossz is él; és mindenek után, a' mik történtek velem lassanként, úgy látszik tellyesen akarni, hogy nyilván lépjek-fel a' világ előtt, és ne maradjak az utnak közepén állva. Légyen az ő szent aka-

ratja! nekem kötelességem alázatos lélekkel magamat alája vetnem. Minekutána sok könyűket hullattam, egész ejszakákat gondolkozásban töltöttem, a' sz. Léleknek segítségéért térden állva esedeztem, és bölcs, okos férfiakhoz tanácsért folyamodtam volna, csak abban a' meghatározásban leltem egyedül megnyugvásomat, hogy elöttetek az eddig elfátyolyozott igazságot egészen felfedjem; hogy azt a' hitet, melyet Isten előtt vallok, az emberek előtt is megvalljam, és ha meg kell lenni, annyi keresztet viseljek, a' mennyit reám ereszt; az ő irgalmasságában bizván, hogy ő engedelmességemet, és esedező könyörgéseimet tekintvén, feleségemnek, gyermekeimnek, és fámiliámnak erőt fog adni, azt a' szomorúságot, és inséget, melyet nekik én okoztam, elszenvedni. Itéljétek-meg magatok, kedves testvérim, ha tehetek e egyebet? ha maradhat e a' dolog tovább is titokban? Az a' szembetűnés, melyet kerülni akartam, ellenségeim által már megtétetett; ebben a' tekintetben már minden megtörtént. Egy tagadó felelet ezen ujságbeli cikkelyre, egy világos, és formalis visszavonás, mint ti kívánjátok, lehetetlen. Egy elmellőző, vagy kétséges feleletet ugyan adhatnék, de haszna nem lenne, sőt közös gyötrelmünket csak nevelné, és nyujtaná. Mert vagy megtagadásnak fognák azt tartani, a' mi a' hecsületes, és keresztény ember kötelességével

ellenkezik; vagy az igazság a' fátyoly alól is kitünnék, és ekkor célunkat el nem értük. Én pedig egy habozó, félénk, tántorgó embernek fognék tartatni, a' ki ember félelemből religióját megvallani átalja. Így fogna helyheztetésem szüntelen tetetett, és feszes lenni, magam pedig protestansok előtt szinté, mint katolikusok előtt megvettetett. Más ujság-czikkelyek fogának jöni, és engem majd tréfából, majd komolyságból uj meg uj kérdésekkel terhelni; ti ismeritek az én egyenességemet, melly mindenre elpirul, valami csak árnyékát is viseli a' hazugságnak, és előbb utóbb még is ki kellene az igazságot mondani. Gondoljátok meg munkám' negyedik részének megjelenését is, melly az egész világon elterjedt, és a' mellyből már is, és épen most, a' második nyomtatás készül. Több tudományos folyó irásokban a' leghizelékenyebb jegyzetek tétetnek felőle, és Helvetziának, s német-orzágnak minden részzeiből köszönettel, sőt, szabad elmondanom, csudálkozással tellyes leveleket vettem eránta. Bizonnyal senki gáncsolni nem fogja, deszinte ugy nem hinni, hogy az ilyen könyv után a' szerző még protestans maradhat. Ez egy olly megvesztegető ellenmondás volna, melly azt a' munkát, melly talán nagy dolgoknak eszközésekre van rendeltetve, minden meggyőző erőtől megfosztaná. Ha ellenben, bátor eltökéllyel magamat több jelekkel ki-

jelentett Isten' akaratjának alája vetvén, az igazságot egész maga kiterjedésében megvallom, kétség kívül meg fog bennetek lepni, és szomorítani; de ez a' szomorúság csak hamar által fog menni, mint ezt más több példák megmutatták; kiki kénytelen fog lenni, becsülni egy ollyan férfit, a' ki minden világi haszon-keresés nélkül, sőt, a' mi több, legkedvesbb érdekének feláldozásával, az esedezések ellen viaskodik, mellyek néki szivét szaggatják; hitét meg nem tagadta, mellyről meg van győzve; és életem' hátra lévő napjaira nyugalom fog ereszkedni. Magatok, kedves barátim, nem kételkedem, szeretni fogtok engem, és én, épen azért, mert Katolikus vagyok, még inkább foglak titeket. Azonban édes örömet nyúlok minden kémélléshez, mellyet nekem a' szelidség vagy barátság paráncsolni, vagy nyújtni fog, csak lelki-ismeretem ellen ne legyen; és ebben a' tekintetben egyedül fámiliám' kívánsága, és tanácsa szerint fogom a' dolgot intézni. Gondoljátok, hogy tett lépésemet az országló szék előtt fel kell földöznom? Én erre meghatalmazlak bennetek, sőt e' végre ugyan ezen írásból vehettek másolást. Ha cél-arányosnak lenni vélitek, hogy hivatalomból, különösen a' titkos tanácsból elbocsáttatásomat kérjem, ámbár erre engem semmi törvény sem kötelez, és még inkább ellenpélda kívántatnék; megteszem még is örö-

mest. Már régolta meguntam én ezeket a' hivatalokat, részint, mert semmi jót azokban nem tehetek, részint forró ohajtásom' tellyesedése végett, hogy életemnek hátra lévő napjait lelkem' idvezségére, és munkám' tökéletesítésére fordítsam, a' mire különösen látszik a' gondviselés engem rendelni. Sőt, ha gondoljátok még azt is, hogy Bernt jó volna legalább egy ideig elhagyni: Vagyonom: bátor középszerű, elég fog e' célra is lenni, és hiszem, hogy szeretett feleségem nem fog engem elhagyni; de, ha lehetséges, hazámban élni, és halni kívánnék. A' mi kedves magzatimat illeti, nem szünöm hatni az egeket, hogy azokat jó ösvényen vezessék; már több esztendőket hagytak magok után, mint sem hogy őket akaradjok ellen kívánnám reábeszélni; bátor a' törvények az atyai választ parancsolják. Adja Isten, hogy előbb utóbb akaradjok, és anyjoknak akarata ne ellenkezzék; de mindenek előtt tulajdon, szabad meggyőződés kívántatik. A' mi e' közben engem vigasztal, az a' tellyes meggyőződés, hogy Európában nem sokára olyan történetek fogják magokat előadni, mellyek milliommoknak megtéréseket fogják könnyíteni: temérdek előítéletek eloszlanak, 's a' példák szaporodnak. Ha majd ekkor gyermekeim a' közönséges Anyaszentegyházhoz hajlandók lesznek, attyok' csatáját kiállni nem fognak kénytelenek lenni.

Most már szeretett testvérim, és te mindenek előtt hű sorsosa éltémnek, ha szabad ez után az egyenes előadás, és valódi meggyónás után néhány vigasztaló okokat felhordanom, mindenek előtt azt gondoljátok-meg, hogy nem az én, hanem Isten' akarata az, a' mi mindent intéz. Soha azt a' tudományos hírt nevet nem szomjúhoztam, annál kevesbbé törekedtem azt megnyerni; a' mi feleségemet szomorítja, és egykét pillantati öröm helyet valóban forrása lőn a' kedvetlenségnek, és valóságos töviskorona. De a' világ'java olly férfiakat is kíván, a' kik felszólalni merjenek, és az igazságot, különösen a' nagy krisisnek napjaiban, védelmezzék, vagy helyre állítsák; és az ilyen esetben ember nem lehet maga ura, egy magasbb gondviselés kinek-kinek kiméri pályáját. Ha én azt tudtam volna magamnak képzelni, hogy ennek a' rollának viselésére vagyok rendeltetve, soha meg nem házasodtam volna, hogy szerencsétlenségembe senkit be ne fűzzek; az ég másképp rendelte, végzéseit tisztelnünk kell. Azt, a' mit most mondani fogok, ne tulajdonítsatok a' hiú önszeretetnek, távol van ettől a' siránczó, és lelkében szenvedő ember; de ha életemnek egész folyását tekintem, semmit sem kételkedhetem, kedvesim, hogy az Isten' jobbjának műszere vagyok, ki engem méltónak talált, irgalmasságának valamelly célját, elkészíteni,

vagy tellyesíteni, 's a' ki engem nem az én, hanem tulajdon akarátja szerint vezet. Ő az, ki nekem a' szív' és lélek' azon ajándékot nyújtotta, mellyeknek erejektől fogva gyenge ifjuságom olta az igazságot szenvedelemmel szerettem, és a' tévelygés ellen, vagy legalább, a' mi nekem tévelygésnek látszott, viaskodtam. Ő az, a' ki belém azokat a' szerencsés gondolatokat öntötte, mellyeknek kifejtések engem az igazság' egy új országának felföldözésére vetetett. Ő az, a' ki bennem tizenhat esztendőnk olta azt a' minden egyebet kirekesztő szorgalmat, azt az erkölcsű lelkűséget, melly gyakran magamat is csudálkozásra emel, azt a' rendülhetetlen állhatatosságot, annyi kedvetlenségek, és szomorúságok, rendkívül való ingerelhetőségem, és velem született félénkségem mellett is megtartotta. Nem látjátok e, a' mi sokaknak szembetünő? Ő egy republicánust támaszt, hogy a' monarchiakat valódi talpkövekre építse, és helyre állítsa; egy közönséges, és csekély tanultságú embert, kinek neveltetése alkalmasint el volt hagyva, hogy a' bölcseknek büszke tudományokat, mellytől ő maga is el volt ifjuságában foglalva, és a' tévelygésekben nem különben részt vett, megszegyenítse; — egy világi embert, és protestánst, 's tellyeséggel egy reformatornak ivadékát, hogy a' közönséges Anyaszentegyházat újított fényben ragyogtassa, és azt ed-

dig soha nem használt fegyverrel védelemze. Hiszitek e, hogy én valaha ebben a' gondolatban voltam; hogy én ezt felsőbb hatalomnak segítségével nélkül végre vihettém, annyi szokásokon győzhettem, annyi ideákat, mellyek gyermekségemtől fogva belém voltak öntve, kiirhattam, annyi, nekem olly kedves köteleket szét-téphettem volna? Azt kérdem tőletek, ha mind ebben nem röjtözik e valami természet felett való?

E' mellett, kedves barátim, mi nagy rossz lehet katholikuskoknak lenni? Egy szó, melly titeket a' nevelésnek előítéleti miatt annyira megrettent! Ha isten-tagadó, ha szabadlelkű (libertinus) ha egy ellen-keresztény, vagy pártos társaságnak tagjává lettem volna, senki egy szót sem szállana, egyedül néhány jó lelkek fogtak volna talán felettem titokban sohajtani. Ha más felekéhez, melly nem különben az uralkodó religiotól, és atyáink hitektől szakadt, a' Socinianusokhoz, a' morva- atyafiakhoz, Methodistákhoz szegődtem volna, talán helyben hagyást nyernék, legfőbb, mint tüzeességem féktelenségét gáncsolná az; de a' közönséges társasághoz, a' kereszténységnek nagy községéhez, azon kereszténységnek, melly legszámosbb, és a' mellyhez hajdan apáink is tartoztak, és a' melly az egész földön el van terjedve, melly, bár mit mondjanak is egyebek, mindég ugyan azon egy ma-

radt, melly semmi más társaságból nem keletkezett, és a' mellyből a' többi valamenyi áradott; ehez a' társasághoz, mondom, állani, e' volna e egyedül megbocsáthatatlan véték? Katholikusnak lenni tehát, kedves barátim, nem annyit tesz, mint babonát hinni, hanem egészen egyszerű kereszténynek lenni, azon hívek' társasága' tagjának, kik ugyan azon egy fő alatt, ugyan azon egy hitben, egy cultusban az egész világon elszéledve vannak; azon társaság, melly néktek, bár mi tartományban legyetek, mindehol barátokat, testvéreket, szerez, néktek mindehol ugyan azon egy hitet, a' cselekedeteknek ugyan azon egy sinórmértékét, a' munkáló keresztény szeretetnek minden szenvedésben, minden szerencsétlenségben ugyan azon egy jótévő kezét fogja nyújtani. Ez a' társaság volna e annyira visszarezzentő? Nem látjátok, hogy ez képzi a' legnagyobb, a' legfényesebb hazát? Ez nekem még kedvesb lett, miolta majd minden egyéb társas kötelek szétszaggattattak.

Ti nekem a' vallás' változtatását, atyáink' hiteknek megtagadását, említitek: barátim! az a' protestans, a' ki katholikussá lesz, tulajdonképen nem változtatja religióját, csak az Anyaszentegyház keblébe tér-vissza; ő egy tévelygő juh, melly a' törvényes pásztort, és nyáját keresi; egy eltévelyedt gyermek, melly atyjának házába tér-vissza. Mind azt, mit a' protestan-

sok hisznek, vagy hinni látszanak, hiszik a' katholikuskok is, és pedig még erősebben; a' symbolum, vagy is a' hit-ágazatoknak foglalják, egy mind a' két confessioban. A' tiétekben is megvan a' közönséges Anyaszentegyház, és a' szentek' egyessége; az az, a' keresztényeké; csak hogy senki meg nem tudja köztetek mutatni, hol van, és micsoda jelekről ismerhető. Tehát kedves testvérim, ennek az Anyaszentegyháznak keblébe visszatérni, nem annyi mint religióját megtagadni, hanem inkább a' schismától, vagy is ebből az Anyaszentegyházból történt szakadástól, tulajdon lelkének áldozásaitól magát kiszabadítani, melly az irás szerint oka minden tévelygésnek. Nincs egy protestans író is, magok között a' reformatorok között sincs, ki ezen a' szomorú szakadáson ne sajnálkodnék, melly azokat, kik egymásnak szeretetére, és segédére voltak alkotva, háromezáz esztendőktől fogva egymástól válva tartja. Ezt a' szakadást rendkívülvaló környülállásoknak, igaz, vagy költött visszaéléseknek, tulajdonítják; de azok a' környülállások már nincsenek; azok a' visszaélések már megszűntek, magától az Anyaszentegyházról töröltettek-el; miért nem egyesülünk tehát újra vele? E' mellett kedves testvérim, gondoljátok csak meg, ha minden ember egyedül azt a' hitet követte volna, a' mit atyjától vett által, hát a' világ soha keresztény nem lett volna, még ma is

bálványozásban, és pogányságban élnénk. Egy e a tévelygés az egyszer megismert igazsággal? Nende inkább Luther és Calvin azok, kik atyjok régi hitét elhagyták, és másokkal elhagyatták, én pedig most épen ahoz térek vissza? A' mi közvetlen öreg apáinknak religiojok, mi religiónk, melly gyermekségünkben adatott nekünk által? Megtartják gyermekeink a' mi hitünket? Ah! melly szánakozásra méltó változás történt mi közöttünk az utolsó harmincz, vagy negyven esztendőnkben! Nincsmár egy közönséges hit, kiki maga terem magának religiot, vagy egyet sem ismer-meg. Kiki a' maga esze után magyarázza a' bibliát, vagy már hitelt sem ad neki; praedikátoraink magok meghasonlottak magok között, és nem tudják mit higyenek, vagy mit tanítsanak. Az egyik azt állítja reggel, mit a' másik dél után semmivé tesz; sőt már azt mondogatják, hogy a' religionak szüntelen változnia kell, és reformáltatnia, el annyira, hogy a' kik a' változást elvetik, naponként más formát öltenek magokra. Megvallom, hogy nekem lehetetlen ebben az anarchiában élnem, mellyben csak a' tévelygésnek jeleit, és a' vallásos társaságnak épen ellenkezőjét szemlélem. Az én lángoló szívem állandót kíván, mellyhez ragaszkodhassék, és ezt csak a' kath. Anyaszentegyházban találom; ebben van-meg a' változhatatlanságnak billyege, melly a' Teremtő minden mivének tulajdona.

Talán a' kath. Anyaszentegyháznak némelly dogmái rezzentenek félre benneket? minden religionak vannak titkai, szükségesek ezek a' mi büszkeségünk' megaláztatására, hitünk' erősítésére, lelkünk' felemeltetésére, egész a' megfoghatatlanig, vagy is az Istenségig. A' természetben minden csuda; avagy nem a' titkoknak legnagyobbika e az Isten? Nem nagy atyám mondotta e már, hogy az istenteleneknek minden ellenvetéseik között legnyomortabb az, melly a' megfoghatatlanokból vétetik? A' protestans ekklesiának több dogmái nem különben felmulják értelmünket, mint azok, mellyekről azt hiszitek, hogy a' kath. Anyaszentegyháznak tulajdoni. Azonban ha egyszerennek az Anyaszentegyháznak isteni tekintetét valaki megismeri, annak azokra kell hallgatni, kikről Krisztus mondá., a' ki titeket hallgat, engem hallgat; és én nem vakmerőködöm, magamtól azt hinni, hogy azokat jobban tudom, mint tudták ama' nagy lelkek, kik tizenhatsz századok oltá éltenek. Az Anyaszentegyház, végre, dogmáit a' sz. írásban leli, a' mit ti is elfogadtok. Miért akartok attól megtagadni azt a' just, a' mit magatokra, és pedig minden külön tagra, kiterjesztetek? Az legalább olly móddal magyarázza az írást, melly az egész régiséggel, és a' sokkal nagyobb számú kereszténységgel megegyez.

Kétség kívül sok czerimoniát találtak ebben az Anyaszentegyházban, és sokszor hallottatok, hogy ez a' religio csak külső cultusban áll. Barátim, én is épen így gondolkodtam; de én észrevettem, hogy mi a' dologról, a' nélkül hogy ezt ismer-nénk, ítélünk, és szemeim megnyitak. Olvassátok csak a' kath. tanítóknak jelesb írásait, a' concionatoroknak beszédjeiket, a' püspökök' felséges pásztori leveleiket, és az ájtatosságnak, és erkölcsiségnek csudá-ra méltó könyveit; és látni fogjátok, ha nem épen olly nagy, olly maga, olly tiszta fogataik vannak a' belső religióról, mint a' miéinknek, és talán még többet fogtok találni. Mi a' czeremoniákat, és a' külső cultus' gyakorlásit illeti, ezeknek mind ugyan azon egy céljok, és erkölcsi értelmek va-gyon, hogy a' jó szokásokat megerősítsék, a' lelket erkölcsi gondolatokra emeljék. Azonban mind ezek nem tellyességgel szükségesek; változhatnak ezek, valamint nálunk is, a' környüállásokhoz képest, és valóban változnak is, mint a' tiszta fenyítéknek tárgyai. Ha sok van ezekből a' katholikusoknál, bizonyosan a' protestansoknál kevés van. Hozzám, mint csupán hívó taghoz, nem illik az Anyaszentegyházat ítél-nem; melly zavar fogna uralkodni, ha mind egyik maga módja szerint akarna javítani? A' világi statusokban, és kormányokban sem tetszenek nékem minden formák ál-taljában, és még is köteles vagyok maga-

mat

mat alájok vetni, azokat követni ha a' társaságnak tagja kívánok maradni.

Azt hiszitek talán hogy a' biblia elég-séges, mivel Isten szava, és hogy abból kiki merítheti religioját? Ah kedves test-vérim! a' katholikusok szinte olly jól ismerik a' bibliát, mint mi; ők többszer fel-hozzák azt; annak olvasását ajánlják a' hi-veknek, és mindenek felett elevenebben hisznek neki, mint mi. Ők azok, kiktől mi is nyertük a' bibliát, sőt mind azt, a' mi még jó van közöttünk; katholikusok nélkül még bibliánk sem volna, az ő ta-núbizonyosságokra hisszük annak isteni te-kintetét, épségét, valóságosságát; azt hi-szi ez az Anyaszentegyház, és én is mindég azt hittem, hogy ennek ugy kell lennie, hogy ha kétség, vagy perlekedés támad an-nak értelme felett, egyedül az anyaszent-egyháznak van jussa azt magyarázni. A' biblia könyv, vagy is a' keresztény anya-szentegyház' szentkönyveinek gyűjteménye, de nem maga az Anyaszentegyház. A' Hereszténység már állott, minekelőtte bib-lia, legalább az uj testamentom lett vol-na, az Apostolok' idejében még nem volt. Hihetitek e, hogy valamelly religio elter-jedhessen, és fenállhasson papi rend nél-kül, csupán olly könyvnek segítsége ál-tal, melly az önkényes magyarázásnak martalékjává tétetik, melly némellyektől nem olvastatik, másoktól hibásan értetik? Nem érzitek e, hogy e, szerint a' princi-

pium szerint templomainkat, praedikátorainkat, iskoláinkat, katekhismusainkat is félre kell tennünk? A' szomorú következeket nyilván tapasztaljuk, a' csudálatos felekezeteknek temérdekségekben, mellyek városainkat és tartományainkat látogatják, olly felekezetek, mellyek ellen a' szabad magyarázatra vakmerőn tulajdonított jus mellett minden eszköz lehetetlen, és a' mellyek végre minden religiót feladulnak, vagy bennünk a' kath. egységre vezetnek.

Panaszkodtok végre, hogy a' kath. Anyaszentegyház bennetek kárhoztat, hogy kivüle reátok nézve semmi idvezséget meg nem enged. Ah kedves barátim! melly kevesé ismeritek ti ennek a' jó anyának megmérhetetlen szeretetét, kit mi inkább tulajdon szerencsétlenségünkre, mint az övére hagyunk - el nagy gondatlansággal. Nem kárhoztatja ő a' ti személyeteket, hanem csupán tévelygéseiteket, vagy is azokat a' hibás principiumokat, mellyekre tanítottok; nem gyűlöl, sőt szeret bennetek, ő titeket, bár tőle elszakadt, atyafiainak nevez, holott ti soha neki ezt a' barátságos nevet nem viszonzátok; naponként imádkozik ő ti érettetek oltárjai előtt; sohajtozik annyi gyermekének elvesztén, kik minden farkasnak, az az minden csalfa tanítónak martalékivá lettek, és annyi idvezséges eszközöktől megfosztva élnek. Minden felekezet ő ellene

esküdt, nem az atyafiságos hit, hanem a' köz gyűlölség által; és épen az a' körülmény állás, hogy valamennyi tévelygések, még az egymással ellenkezők is abban meg egyeznek, hogy az igazságot gyűlölik, bizonyította-meg előttem, hogy egyedül csak a' kath. Anyaszentegyház lehet igaz. Egyedül ez viszonzozza a' gyűlölséget szeretettel, a' rágalmazásokat jótétellel; melly még ellensége ellen is jótévőséggel viselkedik; ő gyámolítja, ő vigasztalja a' szerencsétleneket, bár melly tartományból, bár melly vallásból legyenek is azok. Hol láttatok életetekben egy igaz katolikust, a' ki néktek rosszat tett volna? A' mi engem illet, egész életemben csak jót tapasztaltam tőlök, és lehetetlen azokat gyűlölnöm kik engem szeretnek. És ha szabad a' közönséges igazságnak erősítésére csupa világi dolgokat felhozni, hol talált Bern ez a' mi hazánk, lételének minden veszedelmes szempillantatiban barátokra, hanem hajdan atyafiai között, a' katolikusok között? Ellenben, ki irigyelte neki boldogságát, melly őtet megörvendeztette? Ki iparkodott mind untalan az ő kárára? Ki hagyta azt el minden veszéljeiben? Vessetek egykét pillantatot körülményitekre, nem szükséges előttetek elmondanom. Magokban a' világi dolgokban nincs boldogság, ha magunkat a' tanításnak minden szelétől ide s oda hanyattatni engedjük, ha nincs egy meghatározott közönséges

hitünk. A' világi háborúkban nincs előmenetel, nincs győzelem, ha mindenki válvacsatáz, ha mindenki parancsolni akar, engedni senki. Így van a' dolog abban a' csatában is, melyet a' pokollal, az az a' rossznak és tévelygésnek láthatatlan hatalmasságaival viselünk. A' mi az örök idvezséget illeti, Isten a' ti önkénytelen tévelygéseket minden bizannyal nem fogja vétekül tulajdonítani, csak hogy igaz lelkek, religiotoknak igazságában meggyőzött hitű keresztények legyetek, és tellyesítsetek azokat a' kötelességeket, melyeket ez a' tulajdonság szab néktek. De én, a' ki tizenkét esztendőttől fogva meg vagyok győződve, hogy mi rossz uton járunk; és hogy a' kath. Anyaszentegyház egyedül törvényes és igaz egyháza az élő Istennek, az igazság' oszlopa és fudamentoma; *) — nem kárhoztatott volna e' önlelki-ismeretem, ha magamat ezzel az Anyaszentegyházzal nem egyesítettem volna? kivált midőn az Istennek jobba szemlátomást gerjesztett arra. Nem vagyok annyira vakmerő, hogy Istennek irgalmasságáról a' jövődő élet eránt ítéljek; de eléggé megmutatva lenni látszik, hogy a' valódi megtérés nélkül vagy kevés, vagy épen semmi boldogság e' földön nem lehet, és Krisztus is e' végre rendelte Anyaszentegyházát.

*) I. Timoth. c. III. v. 15.

Bocsássatok-meg, kedves barátim, szívennek e' hosszú kiöntését illy fontos környülállásban; én azt hittem, hogy egyedül csak az illyen egyenes hitvallás érdekelheti a' jobb lelkeket, és lehetnek eszebb lelkek, mint a' kiket nekem az ég rokonimban, testvérimben, sógoraimban, sógor-asszonyimban adott? Soha ezt eléggé néki nem köszönhetem. Legyetek vigasztaltak, a' ti testvéretek nem fog egyedül maradni, az Istennek karja fogja őtet támogatni. Ne kételkedjete semmit is, mi a' világ' történetének nagy krisisét fogjuk megélni, és hihetetlen történetek készülnek. Látszatoshanyatlásából fog a' közönséges Anyaszentegyház több szerencsétlen esetek által megtisztulva felemelkedni egy hosszú rettenetes üldözés után, szentebbül, és felségesebben, mint valaha állott. Mindenfelől hódolnak néki a' lelkek, és pedig minden világi hatalom-segítség nélkül; a' világot egy különös ítélet várja, és ki tudja, ha nem ez fog e' az utólsó lenni? A' világ ma el van osztva ollyan keresztények között, kik sz. Péter' székével, ezzel a' nagy közép-ponttal egyesítve vannak, és az istentelenek, vagy az ellen-keresztény társaságok között. Ez a' két fél viaskodik egyedül egymással, mert csak ez a' kettő vagyon organizálva; de a' protestansok között minden egyenes, és jámbor lelkek már is közelebbről, vagy távolabbról a' kath. atyafiakhoz csatolják magokat, és

kell is magokat ezekhez csatolniok, hanemha elszóratatások, és a' közönséges hitnek fogyatkozása mellett a' kereszténység ellenségeivel felcseréltetni, és magokat veszedelemre tenni akarják; és ezt a' kérdést hallani: Honnan jöttetek? kihez tartoztok? Mi nem ismerünk titeket. Már ezren mentek előttem, és ezren fognak követni. Soha a' megtérés olly gyakor, olly szembe-tűnő nem volt, mint a' mi napjainkban. Sokkal jelesb példákat fogtok még megérni, mint az enyém; és én már is hozhatnék fel ilyeneket nem csak németország-ból, és Helvetziából, de Angliából is, minden rendből, a' fejedelmek, és világ'böl-csei közül, a' köznépéből, sőt még protestans papok közül is. Ki tudja, ha én egyebet tettem e, minthogy néktek utat nyitottam? A' hit, és vallás között igen csekély a' távolság. Ti nekem a' fundamentomot megengeditek, miért bánthatna-meg bennetek a' forma? Ah hagyjátok-meg nekem a' lelki-isméret' szabadságát, ti, kik azt magatokra nézve mindennek felett védelmeztetek! Igen is, még fogom győzni ellenke-zéseket, ha ugyan csak ellenkeztek; kénytelenítini foglak bennetek, hogy engem akaratotok ellen is szeressetek; életem által, ha mindjárt nem szent is ez, meg fogom néktek mutatni, micsoda morál az, mellyet nekem atyáinknak emez ó religio-jok szab, mellyhez én most vissza térék. Én jobb férj, jobb atya, jobb testvér fo-

gok lenni, és minden társas kötelességeimet nagyobb lelki-ismerettel tellyessíteni még, mint ennekelőtte. Ne vonjátok hát meg tőlem barátságtokat, ez csak szívemet tépni, hitemet nem változtatná. Én imádkoztam feleségemért, és igen sok keresztény kapcsolta-össze imádságát az enyémmel. Isten meg fogja hallgatni; kegyelmével fogja őtet gyámolítani, hogy az áltmenő fájdalmat, mellyet én okoztam néki, elviselhesse, talán, hogy még örömet is szívhasson belőle. Ha pedig még mindig szomorú, tehát legyen néktek tőlem ajánlott; gondoljátok meg, hogy ő testvéretek, gyermekeimnek anyjok, és életemnek sorsosa; hogy ő jóval több szomorúságból, mint örömből osztozott velem. Vigasztaljátok-meg őtet a' ti szeretetekkel; hintsetek balzamat az ő lelkébe; mondjátok-meg néki, hogy én semmi rosszat nem cselekedtem, hogy ti még mindig szeretetek engem. Ez által ismét le fog csendesedni, és kedvre virradni, és mi, ha mindjárt nem minden szomorúság nélkül is, örömnapokat fogunk még élni egygyességben, és szeretetben. A' gondviselés fog gyermekeimről is gondoskodni; reménylem, hogy az Isten' áldását és egy olly nevet fogok nékik magam után hagyni, mellyel nem minden barátság nélkül fognak a' világban forogni. A' léleknek némű némű idvességes indulatja, a' szenvedő erköltsnek, vagy az üldözött ártatlanságnak

néhány példái szíveknek jótévő fog lenni. Gyakran féltem, hogy a' szerencsének azt a' meg nem zavart gyümölcsét fogják kószolni, melly többnyire felfuvalkodtságot szül, és táplálja azt; a' szívet megkeményíti, és szarítja. Végre kedves testvérim, engedjetelek meg egy kérést magamért is: esketlek bennetek ebben a' szent hétben a' mi közönséges idvezítő Jesus Kristusunknak szerelmére, a' választ ezen hosszú írásomra ne hallaszátok; vegyetek ki ebből az emésztő nyugtalanságból, melly egész itt létemet megzavarta. Mondjátok, hogy a' nagy krisis már áltment, hogy ti hozzám jók vagytok, hogy feleségem is megnyugszik Isten' akaratján; hogy hozzátok jöhessek, és karjaitok közzé röpülhessek. Ha azonban még más szenvedések is váraznak reám; ha ti is — távol legyen azonban ez a' gondolat tőlem — ha ti is elhagynátok, és magatokat tőlem nagyobb kisebb idegenséggel elvonnátok; én titeket nem kevesbbé fognalak utolsó lehelletemig szeretni; és talán végem közelebb van, mint gondoljátok, minthogy egészségem annyi munka, rendkívül való érdekelhetőségem, és lelkemnek szüntelen mozdulati által felette meggyengült.

Parisban Aprilis 13-kán 1821.

Haller Károly Lajos.

